

Povijesni pregled obrazovanja medicinskih sestara u Republici Hrvatskoj

Historical overview of the education of nurses in Croatia

Valentina Mrnjec

Klinički bolnički centar Zagreb, Klinika za neurologiju, Kišpatićeva 12, 10000 Zagreb, Hrvatska
University Hospital Center Zagreb, University Department of Neurology, Kišpatićeva 12, 10000 Zagreb, Croatia

Sažetak:

Sestrinstvo se postupno razvijalo do stupnja samostalne djelatnosti. Sve složeniji oblici bolesti te, sukladno tomu, uvođenje zahtjevnijih metoda i postupaka u zdravstvenu njegu te razvoj sestrinske znanosti uvjetovali su promjene u sestrinstvu i postupni razvoj sestrinstva kao znanstvene discipline. Povećanje razine stupnja obrazovanja medicinskih sestara rezultira uvođenjem metoda i postupaka zdravstvene njege u tijek liječenja bolesnika, a iste su zasnovane na znanstvenim osnovama. Upravo stoga postoji potreba provođenja trajne edukacije medicinskih sestara, uz istodobno povećanje stupnja akademskog obrazovanja. U znanosti o sestrinstvu iznalaze se nove mogućnosti i prihvaćaju se nove smjernice kako stalno povećavati stupanj kvalitete zdravstvene njege te kako poboljšati programe trajne edukacije medicinskih sestara, i to na svim razinama. Upravo stoga preddiplomski studiji te diplomski studiji sestrinstva postali su sastavni i jednakovrijedni dio nastavne aktivnosti na Sveučilištima u Republici Hrvatskoj [RH]. Sestrinstvo je danas u RH samostalna profesija. U članku se opisuje razvoj sestrinstva kao stručne i znanstvene discipline u Republici Hrvatskoj.

Ključne riječi: obrazovanje • medicinske sestre • Hrvatska

Kratki naslov: Obrazovanje i medicinske sestre u RH

Abstract:

Nursing is gradually evolving to a degree self-profession. More complex forms of the disease and hence the introduction of more demanding methods and procedures in health care, and the development of nursing science, have given rise to changes in nursing and the gradual development of nursing as a scientific discipline. Increasing levels of education degree of nurses resulted in the introduction of methods and procedures for health care in the course of treating patients, and at the same time are based on scientific grounds. That is why there is a need to conduct continuing education of nurses, while increasing the level of academic achievement. The nursing science seeks out new opportunities and accepts the new guidelines to increase the level of quality in health care and to improve programs of continuing education of nurses at all levels. It is therefore undergraduate study, graduate study of nursing become an integral part of the learning activities at all universities in Croatia [RH]. Nursing is now in Croatia an independent profession. This article describes the development of nursing as a professional and scientific discipline in Croatia.

Key words: education • nurses • Croatia

Running head: Education and nurses in Croatia

Received March 23rd 2014;

Accepted May 01st 2014;

Autor za korespondenciju/Corresponding author: Valentina Mrnjec, mag.med.techn., University Hospital Center Zagreb, University Department of Neurology, Kišpatićeva 12, 10000 Zagreb, Croatia • Tel: +385-23 88 888 • Mob: +385-98 164 07 05 • E-mail: mailto:valentinamrnjec@gmail.com

Uvod / Introduction

Danas medicinska sestra mora imati visoki stupanj usvojenih znanja, stručnosti, visoke moralne čimbenike, značajni stupanj motivacije i kreativnosti.

Povijesni put koji je imalo sestrinstvo, i to od osporavane i marginalne struke do društvenog priznanja sestrinstva kao zasebne profesije, bio je težak, ako se imaju na umu smisao i značenje te mjesto i uloga sestrinstva u suvremenom društvu općenito, kao i u zdravstvenom sustavu [1]. Sve složeniji oblici bolesti i komorbiditet uzrokovali su uvođenje složenih metoda i postupaka zdravstvene njege, a kontinuirani razvoj znanosti u sestrinstvu uzrokuje potrebitost za kontinuiranom edukacijom i cjeloživotnim učenjem.

Uloga medicinske sestre u 21. stoljeću postaje sve složenija. S navedenim promjenama povećava se broj i raznolikost pružanja zdravstvenih usluga medicinskih sestara.

U zdravstvenu njegu u svakom se desetljeću uvode nove metode i postupci te je nezamislivo odgovarajuće provođenje kvalitetne zdravstvene njege u budućnosti bez odgovarajućeg broja visoko obrazovanih medicinskih sestara. Objavljeni podaci pokazuju da je stupanj obrazovanja medicinskih sestara značajan čimbenik za svrhe povećanja stupnja kvalitete zdravstvene njege, povećanja razine znanja i vještina specifičnih za pojedino područje sestrinske skrbi te povećanja stupnja samostalnosti u radu [2].

Danas je sestrinstvo prepoznatljiva struka u obrazovnom sustavu Republike Hrvatske [RH]. Preddiplomski i diplomski studiji sestrinstva postali su sastavni i važni dio nastavne aktivnosti na sveučilištima u RH te postoji obrazovna vertikala od osnovnog do poslijediplomskog stupnja obrazovanja [3].

Povijest obrazovanja

Prva škola za medicinske sestre otvorena je 1882. godine u Rudolfinerhausu, u Beču. U navedenoj školi obrazovao se malen broj medicinskih sestara iz RH. U Zagrebu je prva škola za medicinske sestre pomoćnice osnovana 01. siječnja 1921. godine. To je bila jedina škola za izobrazbu medicinskih sestara u RH sve do 1947. godine. Od 1924. godine u školi su postojala dva usmjerenja, i to: sestrički i bolnički. U 1927. godini osnovana je Škola narodnog zdravlja [ŠNZ], te je 1929. godine Škola za sestre pomoćnice pripojena ŠNZ-u. Akademske godine 1953/54. škola postaje Viša škola i pripojena je Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, najvećom zaslugom Andrije Štampara. Uvjeti za upis bili su završena srednja škola i završena matura. Tijekom školovanja bilo je obavezno stanovanje u internatu. U suradnji s Višom školom Andrija Štampar je razvio program postdiplomskog obrazovanja za medicinske sestre u ŠNZ-u. Postdiplomsko školovanje omogućilo je medicinskim sestrama da budu glavne sestre zdravstvenih i socijalnih ustanova, odjelne sestre velikih odjela, nastavnice, instruktori u medicinskim školama. U 1959. godine u RH je djelovalo pet viših škola, i to u Zagrebu, Osijeku, Puli, Rijeci i Splitu.

Od 1960. godine više škole postaju srednje i traju četiri godine. Viša škola za medicinske sestre i zdravstvene tehničare osnovana je 1966. godine u Zagrebu, a program je trajao dvije godine, te su postojala dva usmjerenja, i to: medicinske sestre bolničkog i dispanzersko-patronažnog usmjerenja. Kasnije se uvode ginekološko – opstetričko, oftalmološko te dijetetičarsko usmjerenje. Od 1980. godine Viša škola ima dislocirane studije u Splitu i Osijeku [4].

Godine 1984. škola se udružuje sa Medicinskim fakultetom. Godine 1996., osnivanjem Visoke zdravstvene škole, te Odlukom Vlade RH, škola se odvaja od Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u samostalnu ustanovu.

Od akademske godine 1999./ 2000. studij se produljuje s dvije na tri godine. Akademske godine 2006./07. na Zdravstvenom veleučilištu u Zagrebu uvode se specijalistički diplomski stručni studiji Menadžment u sestričtvu, a kasnije i Javno zdravstvo. Godine 2009. započeo je studij Kliničko i Psihijatrijsko sestričtvo [5].

Akademske godine 2011./12. upisana je prva generacija studenata Sveučilišnog diplomskog studija sestričtva na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u

Zagrebu, a godinu dana ranije na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Osijeku.

Sveučilišni diplomski studij sestričtva

Po uzoru na europske zemlje i SAD, u RH se obrazovanje medicinskih sestara kontinuirano podiže na višu akademsku razinu. Postupno medicinske sestre dobivaju mogućnost edukacije na sveučilišnoj razini, te mogućnost dobivanja diplome sveučilišnog stupnja. Danas, studenti Sveučilišnog diplomskog studija sestričtva završili su diplomski stupanj naobrazbe u rasponu otprije deset do trideset godina, te imaju višegodišnje radno iskustvo u zdravstvu.

Strateški partner u kreiranju nastavnog i izvedbenog programa Sveučilišnog diplomskog studija sestričtva pri Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu bila je Hrvatska udruga medicinskih sestara [HUMS]. HUMS je nevladina udruga koja okuplja medicinske sestre u RH, sudjeluje u poboljšanju sustava zdravstva i iznalazi postupke za poboljšanje stupnja pružanja zdravstvenih usluga, uz poseban naglasak na probleme profesije, edukacije i vođenja zdravstvene djelatnosti. HUMS je osnovan 1992. godine, član je Međunarodnog vijeća medicinskih sestara [engl. International Council of Nurses-**ICN**], Europske federacije udruga medicinskih sestara [European Federation of Nurses-**EFN**], Federacije komora medicinskih sestara zemalja članica EU (FEPI) Europskog foruma udruga medicinskih sestara primanja i Svjetske zdravstvene organizacije [EFNMA-WHO], te Europskog saveza za javno zdravstvo – Mreže za okoliš [EPHA EEN].

HUMS surađuje na rješavanju problema iz područja obrazovanja s medicinskim sestrama iz zemalja članica Europske unije, aktivno sudjeluje u izradi i predlaže programe obrazovanja medicinskih sestara [cjeloživotno učenje]. Izdaje stručno znanstveni časopis Sestrički glasnik/Nursing Journal i ima vlastitu ediciju Sestrički svijet [Program Sveučilišnog diplomskog studija sestričtva, 2009./10.].

Sveučilišni studij sestričtva omogućuje izobrazbu medicinskih sestara kao temeljnog nositelja u sustavu pružanja zdravstvene njege. Vertikalna obrazovna prohodnost i znanstveno - istraživačka aktivnost u sestričtvu potrebe su proizašle iz vlastite zajednice kao i razvoja sestričtva u EU i u svijetu. Stupanje na snagu Direktive 2005/36/EZ za sve zemlje članice EU utjecalo je na promjene u školovanju medicinskih sestara (Program Sveučilišnog diplomskog studija sestričtva, 2009./10.).

Program sveučilišnog studija usporediv je s studijskim programima programima sestričkih studija u EU [npr. Northumbria University, School of Health, Community and Education Studies, UK,; Univerzitet u Mariboru i Ljubljani]. Studij traje dvije akademske godine, a polaznici dobivaju 120 European Credit Transfer System bodova [6].

Završetkom Sveučilišnog studija sestričtva stječe se akademsko zvanje magistar / magistra sestričtva [engl. master degree in nursing].

Kompetencije koje polaznik stječe završetkom studija, prema Programu Sveučilišnog studija sestričtva Sveučilišta u Zagrebu:

- proširenje i nadgradnju znanja iz preddiplomskog studija; osposobljava polaznike za samostalan istraživački rad, obavljanje znanstvenog i nastavnog rada;

Ovisno o usmjerenju, polaznik stječe specifične kompetencije u tri područja:

- (i) pružanje izravne i neizravne skrbi pojedincima, obiteljima, populacijskim skupinama sa specifičnim potrebama, zajednicama i stanovništvu ;
- (ii) promicanje zdravlja, kreiranje, upravljanje i koordiniranje procesa pružanja skrbi
- (iii) očuvanje i unapređenje zdravlja i radne sposobnosti u odnosu na uvjete i način rada.

Završetkom studija polaznik je osposobljen:

- temeljiti praksu na trenutno postojećem znanju, teoriji i istraživanju ;
- preuzeti obvezu i odgovornost za osobnu praksu ;
- stvoriti partnerski odnos s pacijentima i drugim medicinskim osobljem;
- biti član i/ili voditelj unutar interdisciplinarnih medicinskih timova;
- komunicirati, surađivati i pregovarati;
- primjenjivati praksu u raznolikim okruženjima i među raznolikom populacijom;
- imati pristup zdravstvenim informacijama, prikupiti ih i procijeniti;
- zauzeti se za pacijente unutar sustava zdravstvene skrbi;
- određivati i nadzirati aktivnosti pacijenata;
- raspodijeliti i upravljati fizičkim, fiskalnim i ljudskim resursima;
- procjenjivati ishode medicinske skrbi;
- sudjelovati u istraživanjima i upotrebljavati otkrića istraživanja;
- preuzeti odgovornost vlastitog dugogodišnjeg učenja i planirati razvoj vlastite profesionalne karijere;
- sudjelovati u procesima koji su povezani s politikom sustava zdravstvene skrbi;
- sudjelovati u formiranju sustava pružanja zdravstvene skrbi;
- obrazovati vlastite kadrove na sekundarnoj razini, stručni studij sestrinstva;
- biti mentor učenicima i studentima;
- izrađivati programe cjeloživotnog učenja; (Program Sveučilišnog diplomskog studija sestrinstva, 2009./10.).

Zakonom o sestrinstvu, medicinska sestra, magistra sestrinstva, osim kompetencija navedenih pod 3. i 4. ovog članka, ima i sljedeće kompetencije, i to:

izvodi edukaciju svih razina medicinskih sestara sukladno propisima o visokom obrazovanju

ad1 aktivno se bavi znanstvenim radom;

ad2 organizira i upravlja osobljem, materijalnim sredstvima te sustavima podrške u okviru svog autonomnog područja djelovanja zdravstvene/sestrinske njege, na svim razinama zdravstvene zaštite i socijalne skrbi te na poslovima koji uključuju sestrinsku djelatnost;

ad3 upravlja sustavom kvalitete zdravstvene/sestrinske njege i procjene razvoja zdravstvene njege [Zakon o sestrinstvu, NN 121/03, 117/08, 57/11].

Danas , u mnogim područjima zdravstvene djelatnosti medicinske sestre djeluju potpuno samostalno i provode sestrinsku skrb. Prvostupnica sestrinstva s licencijom za rad [engl. registered nurse], ima manje ovlasti/manju autonomiju od medicinske sestre s višom razinom obrazovanja [engl. nurse practitioner-magistra sestrinstva u RH]. Iako

zakon omogućuje magistri sestrinstva autonomiju u provođenju sestrinske skrbi, mogućnost da to provede u svakodnevnim aktivnostima ovisi o mnogo čimbenika, i to javnu percepciju o sestrinstvu, institucionalne sporazume i potpore i uvažavanje od strane drugih zdravstvenih djelatnosti. Razvojem sestrinstva kao jasno određene, dostupne i isplative profesije magistri sestrinstva samostalno provode sestrinsku skrb te imaju mogućnosti za kontinuirano dodatno školovanje [7].

Uloga medicinske sestre menadžera postaje sve važnija u današnjem složenom i promjenjivom okruženju zdravstvene zaštite. Menadžer koji je obziran prema osoblju, cijeni doprinos djelatnika i podržava osobni njihov osobni razvoj direktno utječe na zadržavanje djelatnika u zdravstvenom sustavu . Također, vodstvo menadžera i njihovo ponašanje posredno može utjecati na zadržavanje osoblja putem iskorištenosti radnog iskustva, individualnog donošenja odluka, adekvatnog prijenosa informacija i odnosa sa suradnicima. Jednostavnije, danas je sestrinstvo ovisno o kvaliteti radnog okruženja u kojem medicinske sestre svakodnevno djeluju [8].

Važnost uvođenja sveučilišnog diplomskog studija sestrinstva u RH

Pokretanje Sveučilišnog diplomskog studija sestrinstva može se smatrati povijesnim događajem za sestrinstvo u RH. Navedeni studij doveo je do novog modela razvoja i napretka sestrinstva po uzoru na svjetsku sestrinsku zajednicu. Omogućuje razvoj novih visokoobrazovanih stručnjaka iz područja zdravstvene njege, te se istovremedobno stvaraju i prepoznatljivi visokoobrazovani sestrinski djelatnici koji su osposobljeni za aktivno djelovanje u svim zemljama EU.

Osposobljenost za provođenje znanstvenih istraživanja u procesu zdravstvene njege doprinosi objavljivanjem novih znanstvenih spoznaja, koje su važne za razvoj sestrinstva kao znanstvene grane.

Usvojena znanja magistrima sestrinstva omogućavaju prikupljanje, interpretaciju i integraciju valjanih, važnih i primjenjivih rezultata istraživanja u sestrinstvu [engl. evidence – based nursing]. Uporaba tako stečenih znanja doprinosi kvalitetnijem radu medicinskih sestara, te unaprijeđenju zdravstvene njege. Temeljem kompetencija koje stječu završetkom studija magistri sestrinstva imaju mogućnost napredovanje u menandžmentu sestrinstva. Preuzimanje vodećih zadaća u zdravstvenom sustavu i unapređenje menandžmenta izazov je za nove visokoobrazovane stručnjake sestrinstva. Nadalje, mogućnost nastavka obrazovanja na doktorskom studiju značajan je za poboljšanje stupnja kvalitete sestrinstva u RH. On znači i daljnje napredovanje u znanstveno nastavna zvanja docenta i profesora.

Prema rezultatima studije objavljene od grupe autora iz Republike Slovenije iznalazi se da medicinske sestre sa sveučilišnim stupnjem obrazovanja pružaju zdravstvene usluge sa znatno nižim troškovima, a istodobno je veći stupanj kvalitete zdravstvene usluge.

Više obrazovane sestre imaju znanje i iskustvo, te je ovaj čin početak novih trendova za sestrinstvo u Hrvatskoj da

sa svojim znanjem i istraživanjem poboljšaju zdravstvenu njegu na osnovi istraživačkih dokaza [Medicinski fakultet, Sveučilište JJ Strossmayera u Osijeku, Prve obrane diplomskih radova na Medicinskom fakultetu Osijek, Sveučilišnom diplomskom studiju Sestrinstvo, prve diplomirane magistre sestrinstva u Republici Hrvatskoj, 2012.]

Razvoj sestrinskog doktorskog studija

Obzirom da obrazovne mogućnosti medicinskih sestara postaju veće, neizbježno je da će magistre i magistri sestrinstva iskoristiti mogućnost nastavka obrazovanja na doktorskim studijima sestrinstva. Dinamičan odnos između sestrinske edukacije i prakse je uzrokovao napredak u zdravstvenoj skrbi i samoj sestrinskoj profesiji. Jednostavno je zaključiti da sestrinsko obrazovanje zahtijeva povećanje razine edukacije na razinu doktorskog studija.

Iznalazi se sumnja je li za napredak sestrinske profesije i poboljšanje ishoda liječenja bolesnika i cjelokupne populacije potreban jednak broj medicinskih sestara obrazovanih na doktorskom studiju koji je usmjeren prema istraživanjima iz područja sestrinstva ili doktorskom studiju koji je usmjeren prema praktičnom sestrinstvu, ili se te dvije razine obrazovanja mogu objediniti. Prevladava mišljenje da ne treba zanemariti niti jednu niti drugu razinu obrazovanja na razini doktorskog studija jer istraživanja u sestrinstvu omogućavaju unaprjeđenje profesije, a edukacija na području praktičnog sestrinstva [javno zdravstvo, kliničko sestrinstvo, kliničko primaljstvo] omogućavaju uporabu rezultata istraživanja u svakodnevnu praksu i na taj način posljedično utječu na poboljšanje ishoda liječenja. S obzirom na područje kojim se magistri sestrinstva bave, razlikovati će se i razina znanja iz kojeg će usvajati određena znanja specifična za to područje [javno zdravstvo, kliničko sestrinstvo, kliničko primaljstvo]. Svi polaznici doktorskog studija, osim specifičnih znanja i vještina potrebnih za područje rada kojim se bave, bit će osposobljeni za trostruku ulogu: stručnjak kliničar, vođa i istraživač s posebnim osvrtom na utjecaj na praksu.

Početak edukacije medicinskih sestara na razini doktorskog studija donio je nedoumice na koji način bi se studijski program trebao implementirati. Osnova sestrinstva i sestrinskog rada je promocija zdravlja, kako kod zdravih, tako i bolesnih osoba. Današnji način edukacije [prvostupništvo/master degree] ne priprema u dovoljnoj mjeri buduće prvostupnike/prvostupnice na takav način rada i ne omogućava im najnovije spoznaje iz područja bihevioralnih znanosti, promjenama zdravstvenog ponašanja, fiziologije, prehrane i medicinske antropologije. Navedena znanja trebala bi biti dodatno uvedena u kurikulum doktorskog studija [9].

Neminovno je kako su i diplomski i doktorski studij za medicinske sestre jedne od najvažnijih promjena za hrvatsko sestrinstvo. Stoga je posebnog važno poticati njihov daljnji razvoj, koji pridonosi napretku sestrinstva i zdravstva općenito.

Razvidan je značaj, uloga i potreba visokoobrazovanih medicinskih sestara u hrvatskom i svjetskom sestrinstvu, međutim, područjem sestrinstva vlada akutni nedostatak naprednog stupnja medicinskih sestara.

Godine 2006. Svjetska zdravstvena organizacija izvijestila je o manjku medicinskih sestara sa završenim fakultetskim obrazovanjem u većini država članica. Ovaj manjak podržava i literatura te ukazuje na manjak akademski obrazovanih medicinskih sestara. Takav nedostatak ima posljedice za iduće generacije medicinskih sestara te će pridonijeti ukupnom nedostatku radne snage, a možda i izravno utjecati na kvalitetnu skrb o pacijentima.

Nedostatan broj medicinskih sestara direktno uzrokuje nedostatan broj znanstvenih istraživanja iz područja zdravstvene njege. Istraživanja iz zdravstvene njege omogućavaju oblikovanje zdravstvene politike na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini. Dostupni dokazi sugeriraju tranzicijsko iskustvo novih diplomiranih i akademski obrazovanih medicinskih sestara te njihove sličnosti i izazove koje nosi akademska obrazovanost, uključujući i promjene odgovornosti s naglaskom na znanstvenu djelatnost i edukaciju.

Literatura / References

- [1] Matulić T. Identitet, profesija i etika sestrinstva. 2007;3:727-744
- [2] Wade HC. Perceived Effects of Specialty Nurse Certification: A Review of the Literature, *Aorn Journal* 2009; 89; 183-192.
- [3] Radić R. (2013.) Razvoj visokog obrazovanja medicinskih sestara na Sveučilištu J J Strossmayera u Osijeku. Dostupno na: <http://www.zvu.hr/arhiva/opatija/arhiva/index.htm> Datum pristupa:15.07.2013.
- [4] Popović D. Obrazovanje medicinskih sestara - osamdeset godina tradicije, *Medix*, 2004; 10:54-55.
- [5] Ledinski S, Smrekar M, Ivankić R, Jukić A. (2011.) Stavovi medicinskih sestara dodiplomskog studija prema specijalističkim diplomskim stručnim studijima. *Opatija: Hrvatsko sestrinstvo ususret Europskoj uniji*; str. 166-165
- [6] Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet (rujan 2011.). Opis organizacije. <http://noviweb.mef.hr/meddb/doks/doks/a.%20Opis%20institucije.pdf> Datum pristupa:15.07.2013.
- [7] McMillan E. D, Bell S. et. al. (2007.) From Anxiety to Enthusiasm: Facilitating Graduate Nursing Students' Knowledge Development in Science and Theory, *Journal of Nursing Education*, 2007;46 (2):
- [8] Mrayyan T. M. (2004.) Nurses' autonomy: influence of nurse managers' actions, *Blackwell Publishing Ltd, Journal of Advanced Nursing*, 45(3), 326-336.
- [9] Burman EM, Hart AM, Conley V, Brown J, Sherard P, Clarke NP. Reconceptualizing the core of nurse practitioner education and practice, *Journal of the American Academy of Nurse Practitioners*, 2009;21; 11-17.